

Ecaterina PLEŞCA

Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chişinău)

CUVINTE DE SUBSTRAT EXAMINATE DIN PERSPECTIVA GEOGRAFIEI LINGVISTICE (II)

The substrate words examined from the perspective of the linguistic geography (II)

Abstract: The article presents the autochthonous words (letter B – *brânză* „cheese”, *brâu* „belt”, *brusture* „burdock”, *buc* „poor quality wool”, *bucura* „rejoice”, *bunget* „oak groves”, *buză* „lip”) from the Daco-Romanian dialects spoken east of the Prut in over 240 localities in the Republic of Moldova and allogeneic environments in Ukraine, Russian Federation, Republic Abkhazia and Kazakhstan, according to the network of linguistic atlases (ALM, ALRR. Bas., ALCC), dialectal texts, dialectal dictionary etc.

The application of the linguistic geography method as a method of researching substrate words highlights not only aspects related to the territorial spread and resistance over time of the examined words, but also aspects related to their history and evolution in the given space, semantics and derivation.

Keywords: territorial spread, point of inquiry, polysemantic word, semantic evolution, derivative, local word, Romanian language, etc.

Rezumat: În articol sunt prezentate cuvintele autohtone (litera B – *brânză*, *brâu*, *brusture*, *buc*, *bucura*, *bunget*, *buză*) din graiurile dacoromâne vorbite la est de Prut în peste 240 de localități din Republica Moldova și medii alogene din Ucraina, Federația Rusă, Republica Abhază și Kazahstan (potrivit rețelei atlaselor lingvistice ALM, ALRR. Bas., ALCC), a textelor dialectale, *Dicționarului dialectal* și a.

Aplicarea metodei geografiei lingvistice în cercetarea cuvintelor de substrat pune în evidență nu doar aspecte ce țin de răspândirea teritorială și rezistență în timp a cuvintelor examinate, ci și aspecte ce țin de istoria și evoluția lor în spațiul dat, de semantică și derivare.

Cuvinte-cheie: răspândire teritorială, punct de anchetă, cuvânt polisemantic, evoluție semantică, derivat, cuvânt autohton, limba română și a.

B r â n z ă

I. Autohtonul *brânză* își are originea în viața păstorească din spațiul carpato-balcanic, spațiu în care cunoaște o răspândire largă până în prezent. La români el denumește două produse alimentare preparate din lapte – brânza de oi și

brânza de vaci. Este definit prin „produs alimentar obținut prin coagularea și prelucrarea laptelui” (DEX). Face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48).

Cuvânt foarte vechi cu prime atestări în documente din țările vecine: *brenče* între <1356-1381>, apoi antroponimul *Brinsa* la 1477 și oiconimul *Brъndzi* (locativ sg. în slavonă) la 1490 (DERS, p. 23; Mihailă, p. 254, 303). M. Vasmer aduce apelativul *brenče* „brânză valahă” atestat la 1370 în Dubrovnik (Vasmer, p. 223). În română însă apelativul *brânză* își are prima atestare la Ion Neculce (*Letopisul II*, 248/19) (MDA).

Este unul dintre cuvintele de substrat deduse din comparația cu alte limbi indo-europene. Încă B. P.-Hasdeu s-a pronunțat pentru originea lui autohtonă raportându-l la *râñză* (ca cel de-al doilea element al cuvântului *bo-ranza*, ambele trace.) G. Pascu l-a pus în legătură cu interjecția *bâr* gândindu-se la un derivat **ber* „oarie”, precum alb. *ber* (Rosetti, p. 253; ILR, p. 354; Ciorănescu, p. 114-115). Gr. Brâncuș îl pune în legătură cu alb. *brenza*, -t pl. „măruntaie”, var. *brendësa*, sinonim cu *përbrendësa-t*, *brendshme-t* „interiorul stomacului de miel, utilizat pentru fabricarea brânzei” (ILR, p. 354). Pe baza faptelor de limbă cunoscute și realitatea pe care acestea o reprezintă, pornind de la „*interius, viscera*”, Brâncuș stabilește evoluția semantică de la „*chiag*” la „*brânză*” (Brâncuș, 1983, p. 45).

Pentru originea de substrat a rom. *brânză* s-au pronunțat C. Poghirc (IIR, p. 354), Gr. Brâncuș (1983, p. 44-45), G. Ivănescu (H. Mihăescu, p. 312), N. Raevschi (SDE, p. 60) și alții.

Autohtonul *brânză* este bine cunoscut în dacoromână (în afara graiurilor muntenești). În meglenoromână (*bronza(/ă)/ broândză, brândză*) nu este cunoscut în toate localitățile. În dialectul istroromân termenul lipsește, sensul „*brânză*” fiind redat prin *caș*. În aromână (*brîndză*) se întâlnește rar, fiind înlocuit prin termenul *caș* (Popescu-Sireteanu, p. 123-124; Brâncuș, 1983, p. 44; Th. Capidan, p. 159).

II. DELM definește pe *brânză* s. f. prin „produs alimentar preparat din lapte de oaie sau capră încheiat sau din lapte de vacă prins și stors de zer” (DELM, p. 183).

În graiurile limbii române vorbite la est de Prut termenul păstoresc *brânză* are răspândire generală fiind înregistrat cu variantele fonetice *brîndî*, *brînzî*, (rar) *brîndă*. Cuvântul îl avem cartografiat pe harta „*Brânză de oi*” (ALRR. Bas. II, h. 206). Fără a fi precizată varietatea produsului, *brânză* (var. *brîndî*) a fost notat în pct. 5, 6, 10, 20, 22-25, 27, 30, 34, 36, 42, 47, 48, 53-55, 59-63, 65, 67-69, 70, 80-82, 88, 89, 96, 99, 100-103, 106, 109, 110, 112-115, 119, 121-123, 125, 127, 129, 130, 132-136, 139, 140, 143, 145-148, 151-153, 155, 157, 163-165, 167, 173-175, 179, 187-189, 195, 200, 202-205, 207, 211, 213-216, 218, 219, 222, 224, 227, 235, 237. Potrivit aceleiași surse, în pct. 14, 36, 78, 89, 93, 104, 105, 107, 111, 126, 128, 129, 131, 139, 144, 147, 150, 154, 156, 158-162, 166, 168-170, 176, 178, 183-185, 193, 196-198, 201, 212, 217, 236 prin cuvântul

examinat sunt denumite mai multe „feluri” de produs lactat obținut prin fermentare (tot acolo). Pentru varietatea numită „telemea” autohtonul *brânză* (var. *brîndî*) a fost înregistrat în punctele de anchetă: 9, 13-15, 17-19, 21, 29, 31, 35, 40, 41, 73, 74, 77, 79, 83, 84, 87, 90-92, 94, 95, 100, 105, 108, 110, 111, 113, 116, 118, 120, 126, 180, 182, 186, 194, 199, 206, 209, 221, 223, 225 (tot acolo). În punctele 1, 8, 17, 28, 32, 33, 36, 37, 39, 43, 44-46, 50, 56, 66, 75, 76, 105, 111, 126, 135, 136, 171, 216, 220 cuvântul a fost notat pentru varietatea „*brânză fărâmijată*” (tot acolo). Pentru noțiunea „caș de oaie” acesta a fost notat în pct. 112, 143, 146, 188, 194, 225, 233, 235. În pct. 24, 110, 140, 145, 157, 163, 187, 218 autohtonul *brânză* (var. *brîndî*) este utilizat de localnici pentru a desemna cașul (de oaie), alături de termenul *caș* (ALRR. Bas. II, Pl. 13). Numai în pct. 227 (s. Moldovanskoe) autohtonul *brânză* (var. *brîndî*) a fost notat pentru a desemna urda, produs lactat secundar (ALMI/1, h. 98).

Atlașele de la Chișinău au notat cuvântul într-un sir de îmbinări de cuvinte ce denumesc varietăți și forme de pregătire și păstrare ale produsului dat: *brîndî di "oî* (pct. 11, 12, 16, 142)/ *brîndî di "gaîi* (pct. 137, 138, 141)/ *brîndî di yaîi* (pct. 51, 85, 86, 210); *brîndî fâlij* (pct. 78, 89, 93, 100, 104, 107, 128, 129, 131, 139, 144, 147, 154, 156, 158-162, 166, 170, 176, 178, 183-185, 193, 196-198, 201, 212, 217, 236), *brîndî bîcăț* (pct. 150, 168), *brîndî hrinč* (pct. 12, 142)/ *brîndî hrinš* (pct. 56, 100, 105, 111, 126), *brîndî di caș* (pct. 113), *brîndî kilimé* (pct. 169)/ *brîndî kulimé* (pct. 171), *brîndî farmatî* (pct. 12, 142)/ *brîndî fârmati* (pct. 78, 93, 104, 107, 111, 128, 131, 144, 150, 154, 156, 158-162, 166, 168, 176, 178, 183-185, 193, 196-198, 201), *brîndî kisatî* (pct. 170, 212, 217, 236), *brîndî batutî* (pct. 7), *brîndî frecatî* (pct. 11, 36, 89, 105, 126, 129, 139, 147), *brîndî jîntuitî* (pct. 26), *brîndî muratî* (pct. 7) (ALRR. Bas. II, h. 206); *brîndî nesăratî* (pct. 143) (ALRR. Bas. II, Pl. 13); *brîndî prinsî* (pct. 199, 203, 218, 219, 223) (ALRR. Bas. IV, h. 465), (pct. 221) (ALM, într. 1364; după DD I, p. 164). Alte îmbinări de cuvinte conțin în structura lor pe *brânză* ca determinant – ele desemnează strecurătoarea (de pânză) prin care brânza este scursă de zer: *strecătoare de brânză* (pct. 75), *torbî di scurs brînda* (pct. 133, 225), *torbî di brîndî* (pct. 204), *săculteț di scurs brînda* (pct. 133), *săculteț di strecurat brînda* (pct. 188), *săculeț de brânză* (pct. 214, 218), *culioc di strecurat brîndî* (pct. 236) (ALM II/1, h. 687).

Cele câteva derivate formate de la autohtonul *brânză* desemnează noțiunea „cășărie”, adică încăperea unde este preparat produsul: *brîndărie* (pct. 75, 97, 110, 112, 141, 144, 165, 175, 183, 184, 193-195, 198, 199, 224, 225), *brîndârni* (pct. 82, 97, 99, 101, 106, 113, 118-120, 123, 135), *brîndârcî* (pct. 136, 137, 157), precum și compusul *brânzovárne* [format din *brânză* s. f. + rus. *varit'* vb. „a fierbe, a prepara prin fierbere”] notat ca termen neologic în pct. 69 (ALRR. Bas. II, h. 205). Tot aici ar fi de amintit s. *Brânza*, la care se referă în răspunsurile sale informatorul din s. Văleni (pct. 211) (ALM II/2, h. 794).

ADCC. Românescul *brânză* a fost înregistrat de ADCC (harta **brim(d)za*) pe întreg spațiul carpatic cartografiat desemnând varietăți ale produsului lactat

nominalizat. Dintre cele șapte semnificații cu care a fost cartografiat cuvântul în spațiul cercetat, în punctele de anchetă cu populație românească au fost notate numai sensurile: (1) brânză de oi pregătită pentru păstrare (fărâmătată sau tăiată bucăți mici și sărată); (2) brânză de oi pregătită pentru păstrare, tăiată bucăți și pusă în sărămură; (3) brânză proaspătă din lapte de vacă (ADCC 3, Pl. (= planșa) 21).

În localitățile anchetate din R. Moldova autohtonul *brânză* a fost notat (cu var. *bъмъзъ*) în pct. 114 (3), 117 (1, 3), 118 (3), 119 (1, 3), 120 (1, 2, 3), 121 (1, 2, 3), 122 (3), 123 (3), 124-128 (1, 2, 3); apoi în îmb.: *bъмъзъ frekatы*, pct. 114 (1), *bъмъзъ kaš*, pct. 114 (2), 119 (2), *brânză fərmətə*, pct. 118 (1), 122 (1), 123 (1); *bъмъзъ bukəc*, pct. 118 (2), 122 (2); *bъмъзъ kalupurⁱ*, pct. 123 (2); *bъмъзъ hrins^j*, pct. 123 (2) (ADCC 3, h. 41). În localitățile românești din Ucraina cuvântul cunoaște aceleași var.: *bъмъзъ* în pct. 78 (1, 2, 3), 80 (1, 2, 3), 110 (1, 3), 131 (1, 2, 3) și *bъмъзъ* în pct. 94 (2, 3), 129 (1, 2, 3), 130 (3). În unele dintre localitățile anchetate autohtonul *brânză* a fost notat în îmbinările de cuvinte: *bъмъзъ bətutы*, pct. 94 (1), *bъмъзъ frətymətə*, pct. 110 (1), *bъмъзъ тəgipсыкы*, pct. 130 (1), *bъмъзъ bykəc*, pct. 130 (2), *bъмъзъ fəlīi*, pct. 130 (2) (ADCC 3, Pl. 21).

Pe o arie foarte largă din spațiul cercetat de ADCC, incluzând și localitățile românești anchetate, cuvântul examinat a fost notat pentru varietatea de brânză de oi sărată, pregătită pentru a fi păstrată (ADCC 3, h. 41). În R. Moldova, cu sensul dat, *brânză* (var. *bъмъзъ*) a fost notat în pct. 117, 119, 120, 121, 124-128, precum și în îmb.: *bъмъзъ frekatы* (pct. 114), *bъмъзъ kaš* (pct. 114, 119), *bъмъзъ fərmətə* (pct. 118, 122, 123), *bъмъзъ bukəc* (pct. 118, 122), *bъмъзъ kalupurⁱ* (pct. 123), *bъмъзъ hrins^j* (pct. 123) (tot acolo). Ca determinativ, autohtonul *brânză* a fost notat în îmbinări de cuvinte denumiri de fieruri preparate cu brânză de oi: *supы ku klucki di bъмъзъ* (pct. 127) și *supы di bъмъзъ* (pct. 129) (ADCC 3, Pl. 9). La români din Ucraina, pentru brânza de oi sărată și pregătită pentru a fi păstrată, cuvântul a fost notat în pct. 78, 80, 94, 110, 131 (var. *bъмъзъ*), 129 (var. *bъмъзъ*) (tot acolo). În pct. 110 cuvântul examinat a fost notat, alături de *kaš*, și pentru brânza de oi proaspătă obținută după scurgerea zerului. (ADCC 3, h. 42). În unele dintre aceste localități autohtonul *brânză* a fost notat în îmbinări de cuvinte desemnând „feluri” de păstrare a produsului alimentar: *bъмъзъ bətutы* (pct. 94), *bъмъзъ frətymətə* (pct. 110), *bъмъзъ тəgipсыкы*, *bъмъзъ bykəc*, *bъмъзъ fəlīi* (pct. 130) (ADCC 3, h. 41). În pct. 110 apare ca determinativ în îmb. *kəmarə la bъмъзъ*, prin care este desemnată încăperea de la stână unde sunt păstrate produsele din lapte (ADCC 1, Pl. 16).

TD. Ar fi de menționat faptul că în spațiul de limbă română cercetat autohtonul *brânză* a fost notat cu precădere în texte dialectale despre „Cum se face brânza de oi”, „Cum se face brânza de vaci”, „Cum se face brânza de vaci și untul”, „Cum se face untul și brânza”, „Lucrul la stână” §.a. înregistrate în localitățile: Boian (pct. 17), Forostina (pct. 22), Vancicăuți (pct. 23), Pererâta (pct. 27), Moșana (pct.

43), Ochiul-Alb (pct. 45), Cobani (pct. 50), Cosăuți (pct. 56), Octeabriscoe (pct. 60), Nemirovca (pct. 64), Sănătăuca (pct. 70), Coșernița (pct. 73), Hlinjăni (pct. 77), Sărata-Veche (pct. 87), Novosergheevka (pct. 92), Lalova (pct. 105), Cișmea (pct. 110), Mihailovka (pct. 113), Coșnița (pct. 135), Șipca (pct. 136), Bălăbănești (pct. 138), Leninskoe (pct. 146), Ternovca (pct. 157), Toceni (pct. 182), Nadrecine (pct. 186), Kamenskoe (pct. 194), Taraclia de Salcie (pct. 198), Vișniovoe (pct. 205), Dmitrovca (pct. 209), Suvorovo (pct. 212), Oziornoe (pct. 220) anchetate între anii 1962-1964 (TD I-III), apoi în localitățile Valea Hoțului (Dolinskoe, pct. 120), Cartal (Orlovka, pct. 222), Giurgiulești (pct. 218), Handrabura (pct. 101), Tocila, Nestoita, Martânoșa (pct. 231); Igești, Probotești (Diakovî, pct. 20), Boian (pct. 17), Strâmtura – localități anchetate între anii 1991-1995 (Gr. rom. 2000). Pe întreg spațiu de limbă română, regional, sunt cunoscute câteva tehnologii de preparare a brânzei. În cele ce urmează, din relatările informatorilor la temă, vom aduce câteva exemple pentru fiecare dintre varietățile de brânză preparate în spațiul nostru geografic. Cu referire la obținerea brânzei de vaci proaspătă prezentăm următoarele fragmente de text: ... vă *tămuri* jesc ca *cum brînda* să fâși// *yo luam* *yo pûnem* *î ulcór* /*e sâ... înăcri* ésti/ *smîntîna lu"ám*// ... *si-ycâlzîm* *cupțióriu/j bâgăm* *ulșuárlî* *jéstea-η* *cupțiórl/* *jéli sâ-ycâldiásc/* *yo!/* *ş-apâj li scotém/* *ş-apâj li dam* *într-o mârli/* *şî li puném pi...* *sí scûri/* *şî-i brîndâ/* (Gr. rom., Valea Hoțului [pct. 120], p. 74); *În "oálili* *şeljâ* *jésti* *kîşlîac* *ş-al jei,* *ş-al puî la cădút,* *şî sâ prindi,* *şî sâ fâși* *brîndâ* *la căd,* *şî jei pi úrmî,* *dúpă* *şî s-o prins* *"oálili* *şeljâ* *di kîşlîac,* *jei* *şî puî* *în strecăf* *oári,* *şî li scurži,* *şî sâ scûrži* *brîndâ* *frumós* *dî dăr...* *ş-o sar* *frumós* *cu* *sári,* *ş-o puî* *în pútinâ...* (TD II/1, p. 264, Dmitrovca, pct. 209). În putină se păstrează, de regulă, brânza de oi, cea închegată. Iată câteva relatări ale informatorilor cu referire la prepararea brânzei de oi: *Fiméja o mužét kîágú,* *cari* *sí scîoáti* *din nél,* *cu brîndâ* *prigatít* *sarát,* *1-o mužét,* *o stricurát láptili,* *1-o turnát* *într-o pútinâ...* *Cári* *vraú* *şí fácâ* *brîndâ* *mai búnâ,* *o injkegát láptili,* *1-o mesticát* *acólo* *c-un băt curát.* *dâru* *1-o scurs* *şí* *1-o pus* *dî* *-asúpra...* *Pi úrmâ* *o luát* *şí* *1-o turnát* *într-o stricat* *oári...* *şí* *o lîagát* *stricat* *oári* *ş-o pus* *la bánti* [culme]... *ca* *sí p"oátâ* *scurgî.* (TD II/2, p. 74, s. Forostina, pct. 22); *Ajšja la noi* *şí mulzé* *"óili,* *fâsem* *brîndâ.* *Ajšála* *lapti* *într-íns* *noi* *puném* *"oljácâ* *di kîag.* *Piştî* *"óptspresi* *minútur* *sâ grämâdésti* *brîndâ.* (TD II/1, p. 190, Leninskoe, pct. 146); *Pi* *úrmî* *"ómu* *je* *brîndâ* [de la stână], *"o* *je* *cu* *dînsu* *acásî,* *"o* *púni* *pî* *o másâ* *"or* *într-* *"o* *covâtâ...* *şí* *mai zvîntjâdâ* *"oljácâ...* *Ş-* *"o* *púni* *la* *pútinâ.* *O* *pus* *"on* *rînd* *dî* *caş,* *púni* *"on* *rând* *dî* *brîndâ* *marunjâcâ* *ş-asá,* *pán-impli* *pútina.* *Dúpa* *şí* *"o-mplút* *gîni* *pútina,* *fióméja* *sâ* *dúsi* *la* *stînâ* *ş-adúsi* *dăr* *pr"oaspât* *şí* *f"oámâ* *písti* *brîndâ* (TD III/1, p. 62, Moșana, pct. 43).

O altă categorie de texte ce înregistrează autohtonul brânză sunt cele cu referire la pregătirea și servirea bucatelor la care este folosită brânza (plăcinte, colțunași, învărtită, mămăligă): *Plăsinti* *luám* *ş-främântám,* *şí* *lăjím* *târti* *subfiréli,* *ş-lí* *únzim* *cu* *unt* *ş-presurám* *cu* *brîndâ,* *ş-lí* *luám,* *şí* *li* *şjuşim,* *ş-lí* *púnim* *în* *tâvâl,* *şí* *li* *c"oásim.* (TD II/1, p. 128, s. Novosergheevca, pct. 92); *Aj* *întîns* *binişór* *túrta,*

aī presurát brîndâ s-aī pus înc-o túrti, pi úrmî o strânz aşá frumós grămadâ... (TD II/1, p. 219-220, Kamenskoe, pct. 194); [Turta pentru învățită] „*o ntind pîști t-oātî măsa, „o ung cu „oloi, s-apu pun altî túrti, și iar „o ung cu „oloi, s-apu pun altî túrti, și iar „o ung cu „oloi, s-apu a trijilă iar „o ung gîni... S-apu presór brîndâ, „o nvălătușesc, s-o sjușesc, s-o puii n tavă și gâtă nvărtita* (TD III/2, p. 96, Șipca, pct. 136); [În învățită]... *pui „o kili di brîndî, fărîm brîndâ, prin rădăf oāri „o dai, striș v-o pátru-sinș „oțâ, pui „o túrti, unz túrti, pui žiméri, pui brîndâ, ... mai pui altâ túrtâ, pui iar un rând cu žiméri, cu brîndâ... pân in trii túrti.* (TD III/2, p. 162, Nadrecinoie, pct. 186) §.a.

Autohtonul *brânză* a fost notat ca nume de familie în onomastica din satele Nestoia și Probotești din reg. Cernăuți: în numele informatorului *jijón brîndâ* (Gr. rom., Nestoita, p. 149) și în numele de loc *Podu lu Brânzei* (Gr. rom., Probotești, p. 217).

Sursele de referință înregistrează derivatele *brânzar* sb. „ciobanul care face brânza de oi” (pct. 110), notat *brândzariu* (TD I/1, p. 215, s. Cișmea, pct 110; DD, p. 163) și *brânzi* vb. „a se înăcri” notat în sintagma „laptili s-o brândzât” în s. Crișcăuți, Dondușeni (AD; după DD I, p. 163). În punctele de anchetă 51 și 64 a fost notat compusul *brândzăliaga* s.f., hot. (inv.) cu sensul „săptămâna albă” (la creștini) (ALM, într. 889; după DD I, p. 163).

La est de Prut *brânză* și derivatele lui sunt cunoscute ca nume de familie și poreclă. În toponimie avem s. *Brânza* în raiunul Cahul, satele *Brânzeni* în raioanele Edineț și Glodeni, *Brânzenii Noi* și *Brânzenii Vechi* în raionul Telenești (Eremia, 2008, p. 52).

Z. Arbore amintește de valea *Brânzisoara*, lângă râul Racovăț, locul unde este așezat s. *Brânzeni* [Edineț] (Arbore, p. 37). În stânga Nistrului, în R.A.S.S.M., au existat sate românești *Brânza* și un sat *Brânzeni*, atestat și cu forma *Brînzari* (Raileanu, p. 23). Ultimul este menționat în *Cronica Ipat'ev* (scrisă aproximativ pe la 1425) (tot acolo).

B r â u

I. Cuvântul face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48).

Autohtonul *brâu* s.n., pl. *brâie/brâuri* este explicat prin „cingătoare lată de lână, de piele, de mătase etc. pe care o poartă țărani”; „parte a corpului omenesc pe care o încinge brâul”; „ornament care înconjură ușile, ferestrele, fațadele etc. unei case” (DEX)/ „dungă vopsită sau în relief, ce înconjoară pereții, ferestrele sau ușile unei case” (Mihailă, p. 151).

A fost atestat în sec. al XVI-lea în *Codicele Voronețean* (27/3-4) (MDA). De-a lungul secolului înregistrează mai multe forme. Se numără printre cele 32 de cuvinte autohtone sigure cu prime atestări din cel dintâi secol de scriere în limba națională (Mihailă, p. 152, 256).

Cuvânt comun românei cu albaneza. În ambele limbi sensul de bază denumește același obiect – cingătoarea (ILR, p. 337). Din compararea formelor din albaneză și română ale cuvântului, se poate susține că termenii provin dintr-o limbă anterioară comună (Rosetti, p. 246; Brâncuș, 1983, p. 46-47). Pentru româna comună a fost reconstruită forma **brənu* (presupunându-se un etimon comun **brenu*, **branu*) (IIR, p. 337; Brâncuș, 1983, p. 47). Al. Philippide îi trage originea dintr-un **bre-n-*, care va fi existat ca element autohton la baza limbii române și din care s-a putut dezvolta apelativul *brâu* (Philippide, p. 701, 747).

Majoritatea cercetătorilor consideră rom. *brâu* cuvânt autohton: Al. Philippide (tot acolo), Al. Rosetti (p. 246), C. Poghirc (ILR, p. 337-338), I.I. Russu (1970, p. 140; 1981, p. 273-274), Gr. Brâncuș (1983, p. 46-47 §.a.), N. Raevschi (SDE, p. 609), G. Ivănescu (Mihăescu, p. 312), Gh. Mihăilă (p. 152) §.a.

Apelativul *brâu* se află printre cuvintele de substrat atestate în toate cele patru dialecte ale limbii române. În sudul Dunării este bine răspândit în aromână, dialect în care au fost fixate cele mai multe forme, inclusiv arhaice: *bărnu*, *bârn*, *bârn*, *brân*, *brân*, *brânu*, *bâru*, *brâu*, „cingătoare, brâu; generație”. În istoriomână au fost notate formele *brâv(u)*, *brâu*, *bârv(u)* s.n. „cingătoare”, „bârnă orizontală la mijlocul peretelui”, „dungă, ornament”, iar în meglenită formele *bron* „brâu” și *brän* „brâu, dungă” (Russu, 1970, p. 140; Mihăilă, p. 256; ILR, p. 337; Rosetti, p. 246).

II. În limba română vorbită la est de Prut cuvântul *brâu* este polisemantic și cu circulație generală. Este explicat prin „cingătoare lată, de obicei țesută sau aleasă din lână colorată, făcând parte din piesele costumului național”, „parte a corpului omenesc unde se pune cingătoarea; mijloc; talie”, „dungă cu element decorativ, care delimitizează diferite porțiuni ale unui perete sau care înrâmează ușile și ferestrele”, (la pl.) „dungă de culoare închisă care înconjoară partea de jos a pereților la casele de la țară” (DELM, p. 184).

Potrivit ALM (harta 74 „Brâu”), cu sensul „cingătoare”, cuvântul a fost notat în marea majoritate a punctelor de anchetă având formele *brâu* și *bräu*. În pct. 210 (Alexandrovka, reg. Nicolaev) avem notată forma *brâv* (ALM I/1, h. 74). Pentru a desemna cingătoarea, în pct. 228 (Moldovanovka, reg. Krasnodar) este folosit derivatul diminutival *brâșor*, iar prin forma obișnuită *brâii* pl. sunt denumite „brâiele ce se trag la casă” (tot acolo). Cu sensul „brâie la casă” cuvântul este cunoscut și în R. Moldova. ALM a notat pluralul *brâie* în îmbinările: *cu negreali trag brâii* (pct. 143, 152, 163) și *negreali di tras brâii la casî* (pct. 214) (ALM I/2, h. 351).

În ALRR Bas. autohtonul *brâu* „cingătoare” apare pe câteva hărți desemnând mai multe varietăți ale acestui accesoriu vestimentar. Harta „Brâu (lat roșu)” [cu care își încinge talia femeile] înregistrează pe *brîu* în majoritatea punctelor de anchetă: 1-5, 7, 9, 11, 12, 14, 15 (/kîŋgi/), 17, 18, 19 (/kîŋgi/), 20, 25, 27, 29, 32, 34, 35, 36 (/bâjiri/), 39-42, 45-48, 50-51, 53-56, 59-63, 65, 68 (/şîtgâri/), 69-74, 76-78, 80-91, 93, 95-104, 108-110, 112-123, 125-143, 145, 147-149, 151-153, 155-158, 161-166,

168-171, 173-175, 178-180, 182, 184, 185, 187-189, 195, 198-200, 202-207, 209, 211, 213-215, 217-219, 222, 224-228, 229 (/ pójas), 230-235, 238. În pct. 106, 154, 159 pentru aceeași noțiune a fost notat derivatul diminutival *brîușór*. Ca răspuns la aceeași întrebare cuvântul a fost fixat în îmbinările *brîu roșu*, pct. 144./ *brîv roș*, pct. 190, și *brîu mocănesc*, pct. 223 (ALRR. Bas. IV, h. 426).

Harta „Cingătoare (îngustă pentru femei)” înregistrează cuvântul de substrat *brîu* în majoritatea punctelor de anchetă: 1, 2, 5, 9, 14, 16 (/ frîmbdijî), 20 (/ frîngîjî), 34, 35, 39, 40-43, 44 (/ bájirî), 46-48, 51, 54, 55, 57, 59, 60 (/ šitoricî), 61-65, 67-69, 71, 73, 74, 76, 80-85, 87-89, 92, 93, 95-97, 98 (/ crâicî), 100, 101-103, 104 (/ colán), 105, 106, 107 (/ kinjgî), 108-110, 112, 114-116, 119-123, 125, 127, 129, 132, 134, 137, 140, 141, 143, 145, 149, 152, 155, 163, 167, 169, 172, 174, 175, 180, 182, 187-189, 195, 200, 202-205, 207, 210, 213, 215, 218, 223, 224, 226, 227, 230, 231-235, 237; precum și în îmbinările: *brîu di lîmî* (pct. 53, 130); *brîu național* (pct. 78), *brîu cu gânât* (pct. 86), *brîu colorât* (pct. 144) (ALRR. Bas. IV, h. 427). În pct. 77, 91, 128, 136, 142, 148, 151, 153, 165, 228, cu același înțeles, este notat derivatul *brîușór* (tot acolo).

Pe harta „Cingătoare (colorată)” [de material, cu care se încinge fetele] cuvântul *brîu* este înregistrat în pct.: 1-4, 9, 13, 17 (/ kinjgî), 26, 34, 35, 39-42, 45, 47, 48, 50, 51, 53-55, 59-68, 70, 71, 73, 74, 76-86, 88-91, 93, 95-103, 106, 108, 109, 111-123, 125, 126 (/ colán), 127-143, 145, 147-150, 152-159, 161-169, 171, 173-178, 179 (/ frîu), 180, 182-184, 186, 187 (/ t'inqgî), 188, 189, 193-204, 206, 209-216, 218-221, 223, 224, 226-233, 235, iar în pct. 19 varianta fonetică *brău*. Pentru noțiunea dată în pct. 151 a fost notat diminutivul *brîușor*. Harta a înregistrat pe *brâu* în îmbinări de cuvinte prin care este desemnat obiectul dat: *brîu făsit* (pct. 46), *brîu lat* (pct. 87)/ *brîv lat* (pct. 190), *brîu național* (pct. 104, 105), *brîu di lîmî* (pct. 144) (ALRR. Bas. IV, h. 428).

În unele localități prin apelativul *brâu* este desemnată cingătoarea din același material cu rochia. În această accepțiune a fost notat în pct. 4, 21, 23, 32, 39, 42, 43, 47, 51, 62, 64, 65, 67, 83 (/ trâscî), 84, 89 (/ colán), 91, 93, 98, 101, 103, 104, 108, 109, 120, 123 (/ pojușoc), 134 (/ colán), 136, 137, 141, 144, 149, 150, 164 (/ pojásoc), 165, 173, 175, 187, 189, 202, 210, 215, 224, 225, 227, 229, 230, 232. În pct. 19, 22, 74, 142 (/ colan), 154, 190 pentru același obiect a fost notat derivatul diminutival *brâușor*. Însă numai în pct. 140 și 213 acesta, desemnând obiectul dat, se află în uz alături de *brâu* (ALRR. Bas. IV, h. 425).

Pentru accesoriul vestimentar „curea” autohtonul *brâu* a fost înregistrat în îmbinarea *brâu de cură* (pct. 225) (ALM I/1, h. 225).

Autohtonul *brâu* a fost notat ca varietate diatopică pentru obiectul „brăcinar” în punctele de anchetă 50 (/ bájirî), 190, 210, 217, 220 (ALRR. Bas. IV, h. 420). Câte o singură dată în pct. 225 (Novoignat'evka) *brâu* apare notat pentru noțiunile: „chimir” (ALRR. Bas. IV, h. 422), „centură (militară)” (ALRR. Bas. IV, h. 423), „curea (femeiască, de masă plastică)” (ALRR. Bas. IV, h. 424) și „curea (pentru

pantaloni)" (ALRR. Bas. IV, Pl. 33). La fel o singură dată a fost notat derivatul *briūț*, pct. 9 (/ baieră), pentru obiectul „baieră” (ALRR. Bas. IV, Pl. 32).

Cu sensul „parte a corpului omenesc unde se pune cingătoarea; mijloc; talie” autohtonul *brāu* și derivatul *brāuár* le aflăm în notele explicative aduse de informator. Referindu-se la haina căreia i se zice *suman*, informatorul din pct. 184 face precizarea că ea se numește aşa „dacî-i pîn la briū”. În punctul de anchetă 154, derivatul *briūár*[‡] este notat pentru haina „sumanel”, explicat de informator prin „paltonaș tot di suman, da îi pân la briū” (ALRR. Bas. II, h. 192). În același punct de anchetă, prin derivatul *briūár*[#] este desemnată haina „palton (de suman cu guler de blană)” (ALRR. Bas. IV, h. 396).

Atlasale de la noi au înregistrat pe autohtonul *brāu* pentru noțiunea „curcubeu” – fenomen optic multicolor desfășurat pe cer (asemuit în popor, potrivit formei sale, cu arcul, brâul, cureaua, secera etc.). Desemnând noțiunea dată, cuvântul *brāu* a fost înregistrat în pct. 63, 101, 113, 152, 158, 165, 211, 212, 214, 217, 218, 222 (înainte se zice *briū*), 232, 233-235. Numai în pct. 210 (Alexandrovca) a fost notată varianta fonetică *brīv* (ALM I/1, h. 44). Într-un sir de puncte de anchetă, desemnând aceeași noțiune, au fost notate îmbinări de cuvinte formate din apelativul *brāu* și determinative: *brāu Maicii Domnului* (pct. 22), *briū Marii* (pct. 34), *briū lu Dumnadzău* (pct. 48, 98, 101, 166), *briū sînta Marii* (pct. 74, 82, 120, 234), *briū roș(u)* (pct. 81, 203, 206, 214, 216, 218, 220, 229), *briū verde* (pct. 81), *briū babii* (pct. 83, 97, 99, 203), *briū pi ēcer'* (pct. 96, 106), *briū šjovanului* (pct. 136, 141-143, 146, 149, 150, 157, 164, 168), *briū di ploáii* (/ arc di ploáii) (pct. 137), *briū domnului* (pct. 141), *briū s"erului* (pct. 157), *briū Dumnadzăului* (pct. 190, 225, 226), *briū popii* (pct. 194) (ALM I/1, h. 44).

Datele de limbă fixate pe harta 44 „Curcubeu” din ALM pot fi confruntate cu cele de pe harta 363 cu același nume din ALRR. Bas. Potrivit faptelor de limbă notate în ALRR. Bas., localnicii denumesc curcubeul prin *brāu* în punctele de anchetă: 34, 48, 63, 81, 83, 96, 106, 113, 152 (/ curcubău), 158, 165, 204, 206, 210, 211, 213, 214 (/ curcubéu), 216, 217, 220, 221 (arh./ sorb), 223 (/ curcubău), 233, 234 (ALRR. Bas. III, h. 363). În mai multe localități anchetate autohtonul *brāu* apare în îmbinări de cuvite desemnând fenomenul optic respectiv de pe cer: *briū Majca Prēsti* (pct. 22), *briū Santá Marii* (pct. 74, 82, 101, 120)/ *briū Sîntij Marii* (pct. 232), *briū Dumnadăului* (pct. 98, 225)/ *briū lu Dumneadău* (arh.) (pct. 112, 166, 190, 213)/ *briū a luj Dumnađău* (arh.) (pct. 226), *briū dōmnulu* (pct. 141), *briū popij* (pct. 111), *briū a šobánulu* (pct. 136)/ *briū řobánulu* (pct. 141-143, 149, 150, 157, 164, 168), *briū bábij* (pct. 97, 99, 203)/ *briū de-a bábij* (pct. 97)/ *briū a bábij* (pct. 99), *briū roș* (pct. 203, 214, 218, 222) (tot acolo). Confruntarea datelor de limbă de pe hărțile „Curcubeu” din ALM cu cele din ALRR. Bas. a arătat diferențe privind răspândirea teritorială a cuvântului.

Pentru unele obiecte apelativul *brāu* a fost notat sporadic, doar ca varietate diatopică. Harta „Leaț (orizontal la corlatele fântânii)” notează uzul lui *brāu* în pct.

18, alături de varietățile diatopice *nuié și răzlóg* (ALRR. Bas. III, h. 290). Cu sens apropiat, pentru obiectul corlate (în jurul unei livezi), autohtonul *brâu* a fost notat în îmbinările *gard cu două briie* (pct. 18) și *gard de briie* (pct. 179) (ALRR. Bas. III, h. 280).

ADCC. Sursa notează pe autohtonul *brâu* pentru obiectul „sfoară la cingătoare cu care se leagă ițarii/ izmenele (din pânză de casă); brăcinar” la românii din sudul Basarabiei (pct. 131); iar în R. Moldova doar în îmbinările *briu cu canafi* (pct. 119) și *briu cu căluș* (pct. 123) (ADCC 2, h. 15). În pct. 124 din R. Moldova autohtonul *brâu* a fost notat pentru obiectul „centură lată bărbătească din piele; chimir” (ADCC 2, Pl. 13).

TD. Volumele de texte dialectale au înregistrat autohtonul *brâu* în următoarele localități anchetate: Apșa de Jos (pct. 1), Solotvino (pct. 2), Voloca (pct. 11), Boian (pct. 17), Colincăuji (pct. 19), Trifăuji (pct. 58), Stoicanî (pct. 62), Grușca (pct. 63), Drăgănești (pct. 76), Vărăncău (pct. 97), Handrabura (pct. 101), Valea Hoțului (pct. 120), Vărărești (pct. 131), Coșnița (pct. 135), Bălăurești (pct. 147), Nadrecinoie (pct. 186), Gotești (pct. 195), Novosiolovka (pct. 200), Suvorovo/ Ștefan Vodă (pct. 212), Dolinskoe (pct. 217), Giurgiulești (pct. 218), Moldovanovka (pct. 228), Martonoșa (pct. 231). În cele ce urmează, pe baza materialului fixat din relatările informatorilor, aducem câteva exemple de uz a autohtonului *brâu* ținând cont de semnificație și răspândirea lui teritorială.

Pentru obiectul „cingătoare lată, țesută sau aleasă din lână colorată...”: *Din lână făsăm sc^uoārfă, polög, spilcūj, n^uiſtūrcă, în pátru iſfă, în sínš iſfă, cadrél, sumán, pastélš, bráurⁱ píntru īnšíns...* (TD I/2, p. 62; Novosiolovka, pct. 200); *Din lână făsăm țolins^s, k^ulimurⁱ, coveturⁱ din lână, sumáni, ogéli píntru bărbăț, și briū.* (TD III/1, p. 229, Gotești, pct. 195); *...lă záděs-o făcút briū...* (Gr. rom., Apșa de Jos [pct. 1], p. 347); *...p-órmă níreasa-i dedeá níruluj... vrazică iſári d-eja/ cámášá/ májcá/ briū/ c-așá să dedeá...* (Gr. rom., Giurgiulești [pct. 218], p. 15).

Cu unul din sensurile sale cele mai răspândite „parte a corpului omenesc unde se pune cingătoarea” cuvântul *brâu* a fost notat în relatările informatorilor despre diverse ocupații gospodărești: *...și cín_ajⁱ vrémi ti apúš di tors. Ti dái lingá sóbá colo, cu firca_n brâu, s-o iej s-o tors ginișor...* (TD II/1, p. 164, Vărărești, pct. 131); *...apói si_ia firca_n briū și sâ incépi a t^uoárci dij cáriⁱ siri di ajá, și sâ púni dup-așéja pi fus.* (TD II/1, p. 2, Voloca, pct. 11); *An scos pínd^a, an dát fușei, cu uruōcu āl dâu, cári s-tímplă_n cásá, așálala nu s-fini, așálala-i di l^uac. Ti īnshinž la briū cu dínsu.* (TD II/1, p. 173, Coșnița, pct. 135); *Sc^uoátm mlája din briū, legám īprežjuru h^uarágulu žițas^uoára...* (TD III/1, p. 182-183, Bălăurești, pct. 147); precum și în textele de nuntă: *Ş-pi úrmí n^uirjasa iſári, dupa ci cinstëști parinfi, pi dínsu [mire] dipta másá și pi tăj aceiⁱ cári sînt vinif, adica cu dínsu mpri^ună d^upa*

nafrámâ, ... n"irjásă n moméntu cêla î púni nafráma dípa brîy... (TD II/1, p. 42, s. Colincăuji, pct. 19).

Ar fi de remarcat că în textele dialectale cuvântul de substrat *brâu* a fost înregistrat cu sensuri rare, cunoscute în unele graiuri. În s. Handrabura autohtonul *brâu* a fost notat cu sensul „funie”: ...*sí bába j-a zís lu fáta gíidului/ „n-ať [k] je váca dí brîy/ sí je váca sâ ti du la păscút”* (Gr. rom., Handrabura [pct. 101], p. 107). În aceeași arie dialectală din stânga Nistrului autohtonul *brâu* a fost notat pentru fâșiea rotundă/ marginea de la turta de aluat rămasă fără umplutură: ...*da la plăsintă tot aşá... fašém noj cruh/ fašém/ pimprej'úr fašém// strânzém... bríu sála strânzém pimprej'úr//* (Gr. rom., Valea Hoțului [pct. 120], p. 79). În s. Vărăncău a fost notat cu sensul „fâșie”: *puné plígu pi cotigá sí la o párte di cotigá la roat-asée jerá šíválcá [semănătoare]... s-aşá o lágá [de cotigă] c-o átâ di... skítâ... dín trej lócur... sí jerá aşá um brây aísa /... sí aşá um brîy aíca sí cu bortísel'i//* (Gr. rom., Vărăncău [pct. 97], p. 161).

Dintre derivate a fost notat diminutivul *brâuț* într-o strigătură de nuntă din reg. Transcarpatică: – *Haj, tu, mn"irjásă, tu-tu-tu, Rúmpe-fí-s-ar brâu-ju, Cum f-ai lását drăguțu, Túră, túră și túrá* (TD I/1, p. 17; Solotvino, pct. 2).

B r u s t u r e

I. Prin autohtonul *brusture* s.m. la români sunt desemnate mai multe plante erbacee cu frunze foarte mari și late, cu flori purpurii sau violete, dispuse în inflorisențe sferice și țepoase, folosite pentru proprietățile lor medicinale (DEX), iar prin derivatul *brusturel* este desemnat podbalul (DgS, p. 196). Regional sunt cunoscute fitonime compuse formate din apelativul *brustur(e)* și determinative: *brustur-negru, brusturul-caprei, brusturul-oii* (tot acolo). În subdialectele dacoromânei sunt răspândite și formele *brustan, brostan, brusc(ă)an* desemnând specii ale plantelor *Lappa* (*maior, minor și tomentosa*) și *Petasites officinalis* (ILR, p. 329).

Este unul dintre cuvintele autohtone apropiate de cuvinte atestate în dac-moesiană sau în alte limbi vechi balcanice și unul comun românei cu albaneza (ILR, p. 329, 338). A fost confruntat cu numele de plante dacic *riborastra* „brusture”, precum și cu alb. *brushtull(ē)* (bot.) „*Calluna vulgaris*”, „*Erica; Hedera helix*” și.a. (ILR, 329; Brâncuș, 1983, p. 48-49).

Prima atestare o avem de la 1518 prin toponimul *Brusturi* (azi *Brusturii Neamfului*) în Moldova. Apelativul *brusture* însă a fost atestat mai târziu, la 1866 (Brâncuș, 1995, p. 27-28; Mihăilă, p. 32, 303).

Brusture este unul dintre cuvintele autohtone sigure cunoscute doar în dacăromână și aromână (Mihăilă, p. 255). La aromâni cuvântul este răspândit cu formele *brostu, bruſtūr, bruſtūr, bruſtūră/ bruſtūlă* „brusture”, „un fel de plăcintă cu brânză” (Brâncuș, 1983, p. 48; ILR, p. 329). Pe baza formelor derivate existente,

Gr. Brâncuș admite probabilitatea ca forma *brusture* să fie un singular refăcut după plural (Brâncuș, 1983, p. 48).

Originea de substrat a rom. *brusture* a fost susținută de C. Poghirc (ILR, p. 338), I.I. Russu (1970, p. 141-143), Gr. Brâncuș (1983, p. 48-49), G. Ivănescu (Mihăescu, p. 311), N. Raevschi (SDE), Gh. Mihăilă (p. 32-33) și a.

II. În spațiul românesc din stânga Prutului *brusture* s.m., a fost explicat prin „plantă cu frunze late și mari, cu flori de culoare roșie sau violetă și fructul țepos, care crește pe marginea drumurilor sau pe toloace și se întrebunează uneori la tratarea bolilor de piele, de ficat și; lipan” (DELM I, p. 182).

Este unul dintre cuvintele românești de substrat cu răspândire însemnată în limba română vorbită la est de Prut, însă care nu a fost înregistrat în sursele noastre lingvistice. Excepție face DD, care îl înregistrează în îmbinarea *brusturi-galbân* (bot.) „cioroi; iarbi-mare” (DD I, p. 163).

În toponomastica din Transnistria este cunoscut satul românesc *Brusturi* întemeiat de emigranții din Moldova și Transilvania între anii 1438-1570 (Raileanu, p. 23, 112).

B u c

Cunoscut numai în dacoromână, autohtonul *buc* s.m., pl. *buci* este un regionalism răspândit în Moldova, Bucovina și Transilvania cu semnificațiile „pleavă rămasă după vânturarea semințelor de cânepă sau de in, după măcinarea boabelor de porumb etc.”, „scame rămase de la melițarea și pieptănarea inului și a cânepii” (DEX).

Are atestare târzie, tocmai de la 1845. Se află printre cele 20 de cuvinte autohtone sigure cu prime atestări între anii 1621 și 1887 (Mihăilă, p. 222, 257, 304).

Cuvânt comun românei cu albaneza (ILR, II, p. 338). Este confruntat cu alb. *byk*. Pentru protoalbaneză a fost reconstruită forma **buk-* „paie; pleavă, tărâje”, „resturi ce rămân după ce s-au bătut cereale, plante etc.” (Mihăilă, p. 222).

Pentru originea autohtonă a rom. *buc* au pledat Al. Rosetti (p. 246), C. Poghirc (ILR, p. 338), Gr. Brâncuș (1983, p. 49), N. Raevschi (SDE) și a.

II. La est de Prut cuvântul de substrat *buc* s.m., pl. *buci* cunoaște explicațiile: (*rar*) „pleavă rămasă de la vânturatul semințelor de in, cânepă, cereale” și „fire de cânepă de calitate proastă, care rămân după răgilare sau melițare” (DELM I, p. 187).

Apelativul *buc* îl avem înregistrat pe hărțile de atlas sau în textele dialectale legate de meșteșugurile casnice prelucrarea cânepii și a lânii.

În răspunsurile lor informatorii utilizează, de regulă, forme de plural ale cuvântului, însă apare și forma de singular *buc*. Mai des este folosit cu referire la cânepe, mai rar la lână.

În ALRR. Bas. îl găsim cartografiat pe harta „Canură” (întrebare: *Cum numiți lâna măruntă și de calitate mai proastă ce rămâne în dinții pieptenelui după dărăcit (pieptănăt)?*), însă într-un număr mic de localități anchetate. Astfel *buc* sg. a fost notat în pct. 197 (/ știm); *buć* pl. în pct. 82, 83, 91, 110, 162, 165, 171 (/ știm/ usúc), 179, 186, 215/ *buš* în pct. 146, *buš*, *bui* (/ scamî) în pct. 164 (ALRR. Bas. II, h. 141), apoi în îmbinările de cuvinte: *buć di lîni* (pct. 9, 120)/ *buš di lîni* (pct. 100, 147) și *lîni cu buš* (pct. 153) (tot acolo). Pe aceeași hartă avem notate derivatele *bucusor*ⁱ/pl. (pct. 67) și *bucuricî* (pct. 161), precum și adj. *bucoasă* f. în îmbinarea *lîni bucqásî* (pct. 74, 104, 128) (tot acolo), îmbinare notată și în pct. 73, 105, 113 pe harta „Mișe” (ALRR. Bas. II, h. 143). Derivatul diminutival *bucurică* ne-ar sugera că forma dată este alcătuită de la pluralul *bucuri* (*buc* și suf. -uri), care, singularizat, a dat forma *bucur* (a se vedea TD). Prezintă interes forma *bui*, folosită alături de *buš* (pct. 164) pentru canură (ALRR. Bas. II, h. 141). Aceasta poate fi apropiată de forma *buik* din dialectul gheg al albanezei (Mihailă, p. 222).

Cât privește cuvântul examinat, ADCC notează numai pe *bük* „rămășițe (mărunte) la treierat/ împlăcit” la albanezii din Serbia, pct. 198 (ADCC 5, Pl. 20).

TD. Cea mai însemnată prezență a cuvântului autohton *buc*, *buci* pl. o avem înregistrată în textele dialectale despre prelucrarea cânepei/ lânii și țesut, apoi în texte de nuntă și obiceiuri la Sf. Andrei. În sursa dată cuvântul este explicat de informator prin lână de calitate mai joasă decât părul și canura. În TD cuvântul de substrat *buci* a fost notat în localitățile: Solotvino (pct. 2), Starâie Broscauți (pct. 9), Voloca (pct. 11), Țețino (pct. 12), Bairak (pct. 14), Nijnie Stanivî (pct. 15), Boian (pct. 17), Gorbovo (pct. 18), Colincăuți (pct. 19), Dinăuți (pct. 21), Pererâta (pct. 27), Viișoara (pct. 28), Zăbriceni (pct. 38), Moșana (pct. 43), Costești (pct. 44), Ochiul-Alb (pct. 45), Cobani (pct. 50), Bădiceni (pct. 51), Cosăuți (pct. 56), Obreja-Veche (pct. 66), Gura-Căinarului (pct. 67), Sănătăuca (pct. 70), Bilicenii Vechi (pct. 71), Kutuzovka (pct. 75), Drăgănești (pct. 76), Hlinjăni (pct. 77), Alcedar (pct. 79), Bumbăta (pct. 107), Berezloji (pct. 111), Boldurești (pct. 128), Costuleni (pct. 129), Coșnița (pct. 135), Bălăbănești (pct. 138), Băläurești (pct. 147), Ternovca (pct. 157), Pogănești (pct. 161), Ciobruciu (pct. 173), Tocuz (pct. 176), Covurlui (pct. 179), Vișniovoe (pct. 205), Plavni (pct. 221) fixat cu o frecvență mai mare în partea de nord, ceva mai rar apare în centrul și sudul arealului cercetat: *câniipa... dácă ie-i mař ră, faș un fel di câlț, ca cum aş dâsi buš, ápâi iel sî scútură, când îl dař pim k"éptin*ⁱ... (TD II/ 1, p. 62,

s. Zăbriceni, pct. 38); *Dij_ cālfi sī̄a sc^uoātim buš, cări si^u "on fel di buš rāū, si rāmīni.* (TD I/1, p. 92; Costești, pct. 44); *Ş-am facut căūri di cilf, căūri di buš... şē̄l sī̄-o ramás di la cālț am facut căūri di buš... Dupa şē̄ja an tors búsi...* (TD I/1, p. 22-23; Solotvino, pct. 2); *K"eptānām gini de pārti si fuşoru, de pārti cilfu, de pārti búciu... Fuşoru t^uoārcim... Cilf tot aşā puş la firscî, búci tot aşā puş la firscî.* (TD II/2, p. 43, s. Bairaki, pct. 14). În unele localități cuvântul este folosit pentru a desemna lâna cea mai scurtă de calitate rea: *ş-apî iēu, ş-o dâu [lâna] iŋ k"éptinⁱ, diŋ k"éptinⁱ scot pâru. Ş-apâi cänurîca, ş-apâi búcu şjâla* (TD I/1, p. 119, Bădiceni, pct. 51); *"o dâu pin darâc, si^u o alég ş-scot pâru. Scot pâru, da aşé ja^u o torc [?]. Aşé ja ii dîsi buc* (TD II/1, p. 252, Vișniovoe, pct. 205).

Pentru autohtonul *buc* în spațiul cercetat au fost înregistrate derivatele: *bucos, bucoasă, adj.: Ş-aşé̄l [lână], cări jařá buč^uoāsí, n-o putém scărmäná, ş-o maří dam la "o pârti.* (TD I/1, p. 156, Alcedar, pct. 79); *bucur : búcuri pl., sb.: Ş-ap-m-apúc ş-q_scármân [lâna]. Ş-apu iēu ş-u k"éptân. Si scot pâr, scot cänuri, ş-ap scot búcur* (TD III/1, p. 90, Sănătăuca, pct. 70).

B u c u r a

Cuvânt ce face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48). DEX-ul îl prezintă cu sensurile: „a simji bucurie, a fi cuprins de bucurie, a se îmbucura”, „a produce cuiva o bucurie, o satisfacție”; „a dispune de..., a avea la îndemână”, „a fi foarte căutat, a provoca interes”.

Cele mai vechi atestări ale cuvântului au fost depistate de Gh. Mihailă într-o colecție de documente sărbești din secolul al XIII-lea (Mihailă, p. 33), în care antroponimul *Bucur* apare notat de mai multe ori. În documentul sărbesc datat între anii 1222-1228 se vorbește despre cinci vlahi cu prenumele *Bucor*, iar în cel datat între anii 1293-1302 se vorbește despre un *Bucur* (cu mențiunea „numele unui vlah”) dăruit mănăstirii Hilandar (tot acolo). Prenumele feminin *Bucura* apare notat în texte slave din sec. al XV-lea, iar în secolul următor au fost atestate *Bucureasa*, la 1528, și *Bucuria* (identic cu alb. *Bukuria*), la 1572 (DERS, p. 26). Ar fi de remarcat faptul că în limba română prenumele *Bucur* și *Bucura* sunt atestate ca nume de botez încă din sec. al XVI-lea (Brâncuș, 1995, p. 29).

În toponimie am putea avea atestări anterioare celor din antroponomastică. În documente ungurești din 1075 și 1124 (privitoare la Transilvania) a fost atestat râul *Bocur* [râul cu un curs frumos?], despre care Densuseanu crede că ar fi rom. *Bucur* (Brâncuș, 1995, p. 29). În secolul al XIV-lea, la 1392, avem atestat oiconimul *Bucurăuți*, sat (dispărut) aflat pe cursul superior al Siretului (tot acolo). În prima jumătate a sec. al XV-lea au fost atestate câteva sate cu numele *București* (tot acolo; Mihailă, p. 34; s.a.). Până la apariția primelor scrieri în limba română, între <1478, aprilie – 1482 iunie> este atestat adjecтивul *bucuros* (DERS, p. 26). Derivatele *a se bucura* vb. și *bucurie* sb. au fost atestate în *Codicele Voronețian* (Mihailă, p. 33) și în *Biblia de la 1688* (143/92) (MDA).

Forma cea mai veche de la care se pornește (păstrarea căreia o datorăm transferului cuvântului în onomastică) este adjecțivul *bucur* „frumos” (alb. *i bukur* „frumos”), care trebuie să fi existat în româna comună (Brâncuș, 1995, p. 29). Ar fi de remarcat că în atestările cele mai vechi autohtonul *bucur* își păstrează sensul primar de „frumos”.

Urmând pe S. Pușcariu (LR I, p. 179), Gr. Brâncuș ne relatează despre obiceiul la români când un copil după naștere și până la botez este numit *Bucur*, dacă era băit, și *Bucura*, dacă era fată – obicei cu rădăcini străvechi în credințele geto-dacilor – de a ura pruncului să fie „frumos” (Brâncuș, 1995, p. 29). Obiceiul ar confirma originea străveche a cuvântului în limba română, dar și frecvența lui mare în onomastică. În opinia lui Gr. Brâncuș „*Bucur* devine nume propriu încă înainte de perioada românei comune” (tot acolo). Or, pătrunderea lui în onomastică i-a întărit poziția în limbă. Potrivit datelor *Recensământului populației de la 1772-1773 și 1774* din Moldova, antroponimul *Bucur* este unul dintre cele mai frecvente chiar și la sf. sec. al XVIII-lea.

Cuvânt comun românei cu albaneza (cf. forme: *bukuri* „frumusețe”, *bukur(osh)* „frumos, plăcut”, *bukurónj* „a înfrumuseța” (ILR, p. 338).

La români din sudul Dunării este cunoscut în aromână ((*mi*) *búcur*, *mbúcur* vb., *bucuríl'e* s.f.) (Papahagi, p. 289, 790) și meglenoromână (*bucurare*, (*mi*) *búcur* vb., *bucurós* adj., *bucuríl'a* s.f.) (Capidan, 46; ILR, p. 338; Mihailă, p. 33).

În susținerea rom. *bucur* (*a bucura*) ca moștenit din limba de substrat au pledat Al. Philippide (p. 701), Vl. Georgiev (p. 65), Al. Rosetti (p. 274), precum și I.I. Russu (1970, p. 143-144; 1981, p. 275-276), Gh. Ivănescu (Mihăescu, p. 312), Gr. Brâncuș (1995, p. 28-29; 1983, p. 49-50), N. Raevschi (SDE) §.a.

II. În limba română vorbită la est de Prut cuvântul cunoaște răspândire generală. *Dicționarul explicativ* de la Chișinău tălmăcește verbul *a bucura* prin „a fi cuprins de un sentiment de mulțămire sufletească; a simți bucurie, placere, satisfacție”; „a-și arăta bucurie; a manifesta bucurie”; „a se folosi de...; a dispune de...”; „a aduce, a face cuiva o bucurie, o placere, o satisfacție” (DELM I, 188).

Atlasele notează doar derivatul *bucureștean* (având drept bază inițială pe *bucur*) în îmb. *piper bucureștean*, prin care localnicii din pct. 95, 125, 195, 199, 206, 211, 213, 219 denumesc ardeiul-gogoșar (ALM II/2, h. 943).

TD. În privința cuvântului autohton *bucura* și a derivatelor sale *Textele dialectale* ne aduc mai multe date privind răspândirea teritorială și frecvența lor în limbă. Totuși, ele au fost notate într-un număr relativ mic dintre localitățile anchetate: Apșa de Jos (pct. 1), Plăiuț, Biserica Albă (pct. 3), Voloca (pct. 11), Boian (pct. 17), Colincăuți (pct. 19), Probotești (pct. 20), Nesfoia, Cutuzovca (pct. 75), Drăgănești (pct. 76), Ciuciulenii (pct. 89), Ghidirim (pct. 98), Berezojci (pct. 111), Dubova (pct. 118), Trebujeni (pct. 126), Bălăbănești (pct. 138), Ternovca (pct. 157), Ciobruciu (pct. 173), Nadrecinoie (pct. 186), Aluat (pct. 201), Dmitrovca (pct. 209), Kamâșevka (pct. 215), Utkonosovka (pct. 216), Giurgiulești (pct. 218), Cartal

(pct. 222), Martânoşa (pct. 231), Kișiniovka (pct. 236). După frecvența înregistrării lor în texte, autohtonul *bucura* și derivatele sale urmează adjecativul *mare* și adverbul *gata*. Pentru exemplificare vom aduce câteva dintre înregistrări: ...*ne bucurám și noi/ andreju/ hați să vrăjim//* (Gr. rom., Probotești, p. 237); ...*și... bodaproste! că l-am însurât/ i gospodăr/ mă bucur di dîs* (Gr. rom., Trebujeni [pct. 126], p. 56); *Ș-așă mă bucurám, am triu suti, v-o triu suti sindzás* [de legături de cânepă]... *Nu mai imblám cu cirk"it, k'jar fărfos, să cûrgâ térfili dipa dânsu. Sî mă bucurám și di ásta, dac avém [pânză țesută] multișor și ni imbrăcám, și jerám bucuroș oásă.* (TD III/2, p. 10, 15, Drăgănești, pct. 76); ...*sî jerám bucuroș măcar im părtea céja* [de Dunăre] *să ni tréacă/ nu la jizmail...* [la Dunăre] (Gr. rom., Utkonosovka [pct. 216], p. 44); ...*dă-i dğámne duşmánulu/ bucuría pómulu/ căr-i criescút lingă drum/ n-áre tihna njidiecum//* (Gr. rom., Boian [pct. 17], p. 260, 264); *Jeū m-än dus acás^đ* *cu bucuriū, c^đ gândém, c-p^uoăti din Bisarabuă n^u-o v'nít niști nișamurⁱ* (TD II/1, p. 94; s. Cutuzovca, pct. 75).

B u n g e t

În limba română apelativul *bungét*, accentuat și *búnget* (var. *búget*) s.n., pl. *bungéturi* (și *bungeturi*) „pădure sau porțiune de pădure deasă și întunecoasă; desis” (DEX, p. 119) este un regionalism. Gr. Brâncuș prezintă derivativul *bunget* drept arhaism rar, cu o poziție slabă în vocabular (Brâncuș, 1983, p. 51).

A fost atestat la 1556, apoi la 1578 în acte de hotărnicie din Țara Românească (Mihailă, p. 153; DERS, p. 28).

Cuvânt comun românei cu albaneza (ILR, p. 338). B. P.-Hasdeu este acela care a apropiat pe rom. *bunget* de alb. *bung* „stejar” (specie de stejar), explicându-l ca format pe teren românesc din „nelatinul” *bung* „stejar” și sufixul colectiv *-et* (< lat. *-etum*). (Hasdeu, 1983, p. 245). Deci derivatul colectiv *bunget* din româna actuală „însemna dintii „codru de stejari”, „întrebuiștat pînă acum la munteni în sens de „pădure veche și deasă” (tot acolo). Un **bung* „stejar” trebuie să fi existat în româna comună, care provine dintr-o bază comună cu alb. *bung*, *bunk* (Brâncuș, 1983, p. 51). Apelativul *bung* nu mai există în vocabularul actual, însă apare frecvent în onomastică (cf. toponimele *Bungu*, *Bunga* nume de păduri și de dealuri în Oltenia, numele de familie *Bungu* și.a.) (Brâncuș, 1995, p. 29, 56). În opinia lui Brâncuș, „e posibil ca **bung* să fi dispărut destul de târziu din dacoromână” (Brâncuș, 1983, p. 51).

Cuvântul lipsește în dialectele din sudul Dunării.

Rom. *bunget* a fost atribuit substratului de către B. P.-Hasdeu (1983, p. 245), Al. Philippide (p. 702), Al. Rosetti (p. 245), C. Poghirc (ILR, p. 338), I.I. Russu (1970, 144-145), Gr. Brâncuș (1983, p. 51-52; 1995, p. 29, 56), Gh. Mihailă (p. 153) și.a.

II. În stânga Prutului cuvântul de substrat *búnget* (și *bungét*) s.n., pl. *bungéturi* este puțin cunoscut. Este explicat de DELM prin „desis de pădure; codru des și bătrân” (DELM I, p. 192).

Lipsește în atlase, TD și DD. În toponimia locală este rar întâlnit. Potrivit DTG, entopicul *bünget* (pl. *büngeturi*) „pădure deasă și întunecoasă” este cunoscut în localitățile Cahul, Cotihana, Tartaful de Salcie din raionul Cahul (DTG, p. 30). Printre numele de locuri din s. Tătărășeni A. Eremia înregistrează *dealul Bunga* (Eremia, 2016, p. 242, 278).

Buză

În limba română *buză* s.f., este definit prin „fiecare dintre cele două părți cărnoase care mărginesc gura și acoperă dinții”, „margină a unor obiecte, a unor vase”, „culme a unui deal, a unui pisc; margină a unui sănț, a unei păduri etc.”, „ascuțis a unor instrumente de tăiat; tăiș” (DEX). Autohtonul *buză* face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48).

Primele atestări ale autohtonului *buză* în limba română au fost stabilite în onomastică. Cea mai veche o avem din anul 1422 prin derivatul oiconim *Budzești*, sat în jud. Neamț, Moldova. Următoarea atestare este din anul 1495 prin oiconimul *Budzeștii* pe r. Sărata, Moldova. De la finele secolului al XV-lea avem primele atestări în antroponimie: Mihul *Budzat* (Moldova, 1481), Mirče *Buze* (Țara Românească, 1492), Ion *Budză* (Moldova 1495) și.a. (DERS, p. 30; Rosetti, p. 246-247; Mihailă, p. 34). În studiul *Români de peste Nistru* (București, 1941, p. 4) Nicolae Smochină semnalează că în *Cronica Ipat'ev* (*Ipat'evskaja letopis*) la anii 1146-1148 sunt menționate localitățile *Buzu*, *Buzescu*, *Buzovka* (după Raileanu, p. 25). Apelativul *buză* este atestat la Dosoftei (*Psaltirea*, 37/11/V, după MDA).

Este unul dintre puținele cuvinte românești cu atestări antice. A fost apropiat de cuvinte din daco-moesiană sau din alte limbi vechi balcanice (cf. numele proprii: tr. *Byzas*, *Byzos*, dac. *Beusas*, ilir. *Buzos*, *Buzetius*) (ILR, p. 329).

Cuvânt comun românei cu albaneza, se confruntă cu alb. *buzë* „buză”; „mal (al unei ape curgătoare), ţărm”; „margină”. Pentru vechimea valorilor semantice date cf. toponimul *Byzantium* „orașul de pe ţărm”, corespondență menționată de Philippide și Rosetti (ILR, p. 329), numele topic *Budza Gruiului* (atestat la 1631 în Hârlău) și.a., dar și *buză de mal* (DTG, p. 32).

La români din sudul Dunării cuvântul este cunoscut în aromână (*budză*, *buză*) și meglenoromână (*buză*) (ILR, p. 329; Mihailă, p. 34, 245; Brâncuș, 1983, p. 52).

Originea autohtonă a rom. *buză* a fost susținută de C. Poghirc (ILR, p. 329), I.I. Russu (1970, 144-145; 1981, p. 282-283), Gr. Brâncuș (1983, p. 52-53), Gh. Mihailă (p. 34-35) și.a.

II. Lexicografiile de la Chișinău au definit apelativul *buză* s.f., prin „fiecare dintre cele două margini proeminente de culoare roșie ale gurii”; „margină unei tăieturi, a unei săpături, a unei gropi, a unei păduri și.a.”, „margină de la gura unor vase sau a altor obiecte”, „parte ascuțită a unor unelte de tăiat; tăiș; ascuțis” (DELM, p. 186-187).

În atlasele lingvistice autohtonul *buză* se regăsește cartografiat pe două hărți. ALM îl prezintă pe harta fonetică „Buză: buze” cu var. *buzi*, *budži* (inclusiv formele de plural). Cuvântul a fost notat în toate punctele de anchetă formând o singură arie de răspândire pe întreg spațiul cercetat. Cu sensul său de bază cuvântul nu cunoaște varietăți diatopice (ALM I/2, h. 341). ALRR. Bas. îl înregistrează pentru noțiunea „gheab (în masa teascului)” notat cu var. *budži* (pct. 99, 174-176, 187) și *buzi* (pct. 213) (ALRR. Bas. II, h. 113).

ADCC. Autohtonul *buză* este cartografiat de ADCC pe planșa **buZa* cu semnificațiile: (1) față, (2) gură, (3) buză, (4) obraz, (5) sărut, (6) botul bărcii, (7) parte a saniei, (8) semnificații singulare. La români din spațiul cercetat de ADCC cuvântul cunoaște doar semnificația (3), cea de bază, diferențe înregistrând numai sub aspect fonetic. În R. Moldova cuvântul a fost notat în pct. 114, 117-128 cu varianta fonetică *bužy*. La români bucovineni din Ucraina au fost notate var. *bužy* (pct. 78, 80), *buzы* (pct. 94) și *buzə* (pct. 110), iar la cei din sudul Basarabiei var. *bužy* (pct. 129, 130) și *buzы* (pct. 131) (ADCC 4, Pl. 10). Numai cu sensul (3) autohtonul *buzə* a fost notat la albanezii din Serbia (pct. 198) (tot acolo).

ADCC notează derivatul *buzată* f. în structura îmb. „*oaji buzaty*”, utilizată de localnicii din pct. 127 pentru a desemna oaia albă cu cercuri negre în jurul ochilor (ADCC 6, h. 10).

DD. Spre deosebire de alte surse, DD înregistrează autohtonul *buză* (var. *buzā*, *budžā*) cu sensurile: „ghebuleț la gura ulciorului de lut” în îmb. *yoalâ cu buzâ* (ALM, într. 1317, pct. 216, 220), „margine a copcii, făcută în gheață” (AD, s. Manta), „parte de dinainte, încovoiată în sus, de la talpa saniei” (ALM, într. 1786, pct. 1, 2, 4; după DD I, p. 171). Sursa mai notează, după ALM h. 341, formele de plural ale cuvântului: *budži*, *buzi*, *buză*, *buzā*, *budžā*, *budžā*, *budžuri*, *buzuri* (DD I, p. 171). Regionalismul rar întâlnit a *buzá* vb. „a rotunji capătul unui trunchi (buștean), ca să alunecă la vale” a fost notat în pct. 1 (s. Dibrova, reg. Transcarpatică) (DD I, p. 171).

TD. În *Textele dialectale* apelativul *buză* a fost notat în localitățile: Bairak (pct. 14), Ochiul-Alb (pct. 45), Bilicenii Vechi (pct. 71), Bumbăta (pct. 107), Cișmea (pct. 110), Novosiolovka (pct. 200), Suvorovo (pct. 212), Plavni (pct. 221), Moldovanovka (pct. 228), Gantiadi (pct. 230). În bună parte, cuvântul îl avem notat în texte folclorice înregistrate de la informatori: *Léli-a dráculuʃ ma-jeʃt̪, Niʃ nu béʃ, niʃ nu vorbéʃt̪, Núma din búdzí zimbéʃt̪, Jár jeʃ cred ci mă žubéʃt̪*. (TD I/1, p. 204, s. Bumbăta, pct. 107); [Badea] *Tríj sk"icus"oári l̪i-o žpucát, Ín pá'l'mi l̪i-o fr̪iacát, Ín búdzí l̪i-o suflát, La leliʃa ɲ p"oáli l̪i-o aruycát*. (TD I/2, p. 163; Gantiadi, pct. 230). Mai rar apare în texte relatate, cum ar fi cel

de la împăcăciune: ...moșnîágū fâči întrebârja la sócru, da cam či avéri ȫ dâj. – Hí, či sî-ȫ dâj? Číja či sî cádi: un ȫjung sî áibî timiliú̄ qricári, zéstri putém, cítivá lâjčéri, jólur' sint, ba oğjál̄, ba nû stjū mař či, sî cî avérja la dínsa-ȫ tâtî – búzili sî ók'í, ásta-ȫ ceļ mař principál̄ (TD II/2, p. 45, s. Bairak, pct. 14).

Dintre derivate a fost notat *buzițele* adj.: *Fétili-s frumușăli*, *Dác-i-s cam budzi-budzifál̄i* (TD I/1, p. 113; Ochiul-Alb, pct. 45).

DTG înregistrează în toponimia locală pe *buză* „margine de deal sau de vale” (de fapt, marginea unui obiect geografic): *Buza Găvanului*, versant abrupt al unui hârtop numit *Găvanul*, s. Tolocănești, raionul Soroca; *Buza Râpii*, mal de râpă în s. Frumușica, raionul Cahul (DTG, p. 32).

În lista numelor topice românești din Transnistria, prezentată de V. Raileanu, se regăsește s. *Buza*, localitate românească în fostul raion Crutai din R.A.S.S. Moldovenească (Raileanu, p. 25; după A. Moraru. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993*. Chișinău, 1995).

Dicționarul geografic al Basarabiei înregistrează s. *Buzovița* din jud. Hotin, așezat lângă pădurea *Buzoviței* și linia căii ferate Ocnița – Noua-Suliță (Arbore, p. 41), la origine, nume topic format de la un antroponim *Buză*.

Referințe bibliografice:

1. ARBORE, Zamfir. *Dicționarul geografic al Basarabiei*. Chișinău: MUSEUM. Fundația Culturală Română, 2001. 235 p.
2. BRÂNCUȘ, Grigore. *Vocabularul autohton al limbii române*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983. 197 p.
3. BRÂNCUȘ, Grigore. *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*. București: S.C.CAROTRADING'94S.R.L., 1995. 118 p.
4. CIORĂNESCU, Alexandru. *Dicționarul etimologic al limbii române*. București: SAECULUM I. O., 2002. 1055 p.
5. DERS – *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374-1600*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981. 368 p.
6. DgS – Doina Cobet, Laura Manea. *Dicționarul general de sinonime al limbii române*. Chișinău: GUNIVAS, 2013. 2112 p.
7. EREMIA, Anatol. *Județul Cahul. Dicționar enciclopedic*. Chișinău: Litera, 2016. 432 p.
8. EREMIA, Anatol, RĂILEANU, Viorica. *Localitățile Republicii Moldova*. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2008. 310 p.
9. GEORGIEV – Георгиев, Владимир. *Тракийският език*. София: Издание на Българската Академия на Науките, 1957. 102 p.
10. GRAUR, Alexandru. *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954. 221 p.

11. HASDEU, Bogdan Petriceicu. *Cuvinte den bătrîni. Limba română virbită între 1550-1600. Studiu paleografico-lingvistic*. Tomul I. Bucureşti : Editura didactică și pedagogică, 1983. 610 p.
12. ILR – *Istoria limbii române*. Volumul II. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969. 464 p.
13. MIHĂESCU, Haralambie. *La romanité dans le sud-est de l'Europe*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993. 600 p.
14. MIHĂILĂ, Gheorghe. *Contribuții la studiul cuvintelor de origine autohtonă în limba română*. Bucureşti; Editura Academiei Române, 2010. 316 p.
15. PAPAHAGI, Tache. *Dicționarul dialectului aromân. General și etimologic*. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963. 1264 p.
16. PHILIPPIDE, Alexandru. *Originea românilor*. II. *Ce spun limbile română și albaneză*. Iași: Tipografia „Viața românească” S.A., 1927. 829 p.
17. POPESCU-SIRETEANU, Ion. *Termeni păstorești în limba română*. Vol. I, Iași: Princeps Edit, 2005. 434 p.
18. PUȘCARIU, Sextil. *Limba română*, vol. I: *Privire generală*. Bucureşti: MINERVA, 1976. 440 p.
19. RAILEANU, Viorica. *Toponimia Transnistriei: restabilirea fondului onimic românesc, compoziția lexicală, structura derivațională*. Chișinău: Î.S.F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2008. 168 p.
20. ROSETTI, Alexandru. *Istoria limbii române. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă. Bucureşti: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986. 931 p.
21. RUSSU, Ion I. *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970. 269 p.
22. RUSSU, Ion I. *Etnogeneza românilor: fondul autohton traco-dacic și compoziția latino-romanică*. Bucureşti: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981. 466 p.
23. SDE – *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*. Chișinău: Redacția principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1978. 678 p.
24. VASMER – Фасмер, Макс. *Этимологический словарь русского языка*. Том I. Москва: «Прогресс», 1986. 576 стр.

Surse:

AD – *Arhiva dialectologică*

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 1. *Atlas dialectologic carpathic comun*. Volumul 1. Chișinău: „ȘTIINȚA”, 1989. 196 p.

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 2. *Atlas dialectologique des Carpathes. 2nd volume*. Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1994. 133 p.

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 3. *Karpaski atlas dialektologiczny*. Tom 3. Warszawa: Res Publica Press Społka, 1991. 184 p.

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 4. *Загальнокарпатський діалектологічний атлас*. Випуск 4. Львів: Інститут українознавства, 1993. 182 p.

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 5. *Celokarpatský dialektologický atlas. 5 zväzok*. Bratislava: VEDA, VYDAVATEĽSTVO SAV, 1997. 226 p.

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 6. *Atlas dialectologique des Carpathes*. 6eme volume. Budapest: Editions TINȚĂ, 2001. 214 p.

ALM I/1 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul I, partea 1-a. Fonetica. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1968.

ALM I/2 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul I, partea a 2-a. Fonetica. Morfologia. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1968.

ALM II/1 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul II, partea 1. Lexicul. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1972.

ALM II/2 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul II, partea 2. Lexicul. Chișinău: Cartea moldovenească, 1973.

ALRR. Bas. II – *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*. Volumul II. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 1998. 365 p.

ALRR. Bas. III – *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*. Volumul III. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2002. 351 p.

ALRR. Bas. IV – *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*. Volumul IV. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2003. 342 p.

DD – *Dicționar dialectal*. Volumul I. Chișinău: „Știința”, 1985. 269 p.

DELM – *Dicționar explicativ al limbii moldovenești*. Volumul I. Chișinău: Editura „Cartea moldovenească”, 1977. 847 p.

DEX – *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București: Univers enciclopedic, 1996. 1192 p.

DTG – Eremia, Anatol. *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*. Chișinău: Știința, 2006. 235 p.

Gr. rom. – *Graiuromânești din Basarabia, Transnistria, Nordul Bucovinei și Nordul Maramureșului. Texte dialectale și Glosar*. București: „Bucureștii Noi”, 2000. 531 p.

MDA – *Mic dicționar academic*. Vol. I, A-Me. București : Editura Univers Enciclopedic, 2010. 1502 p.

TD I/1 – *Texte dialectale*. Volumul I, partea 1. Chișinău: Editura „ȘTIINȚA”, 1969. 243 p.

TD I/2 – *Texte dialectale*. Volumul I, partea 2. Chișinău: Editura „ȘTIINȚA”, 1971. 214 p.

TD II/1 – *Texte dialectale*. Volumul II, partea 1. Chișinău: Editura „ȘTIINȚA”, 1971. 303 p.

TD II/2 – *Texte dialectale*. Volumul II, partea 2. Chișinău: Editura „ȘTIINȚA”, 1981. 306 p.

TD III/1 – *Texte dialectale*. Volumul III, partea 1. Chișinău: Editura „ȘTIINȚA”, 1981. 251 p.

TD III/2 – *Texte dialectale*. Volumul III, partea 2. Chișinău: Editura „ȘTIINȚA”, 1987. 193 p.